

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

Prof. Dr.

Abdulaziz KARDAŞ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3343-2745>

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü,
a.kardas@yyu.edu.tr

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 20/09/2026 25/09/2026

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.2044344>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

1947 Yılı Urfa Akçakale Veba Salgını'nın Yerel ve Ulusal Basına Yansımaları

Reflections of the 1947 Urfa-Akçakale Plague Outbreak in the Local and National Press

ATIF: KARDAŞ, Abdulaziz, "1947 Yılı Urfa Akçakale Veba Salgını'nın Yerel ve Ulusal Basına Yansımaları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 12/3 (Eylül 2026), s. (474-494).

CITE: KARDAŞ, Abdulaziz, "Reflections of the 1947 Urfa-Akçakale Plague Outbreak in the Local and National Press", *Journal of History and Future*, 12/3 (September 2026), pp. (474-494).

Not: Bu makale konusunun özeti, 17-19 Nisan 2026 tarihleri arasında Urfa'da düzenlenen "III. Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulmuştur. Sempozyumun özet ve tam metin bildiri kitabı basılmamıştır.

Tarih ve Gelecek Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. / Journal of History and Future ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Veba, tarihsel süreçte geniş coğrafyalarda ve farklı medeniyetlerde etkili olan ve insanların kitleler halinde ölmelerine yol açan salgın hastalıklardan biridir. Geniş ve ticaret yollarını kapsayan bölgeler üzerinde hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti, veba salgınlarından etkilenmiştir. Cumhuriyet döneminde komşu ülkelerde ortaya çıkan veba salgınları Türkiye'yi de etkilemiş ve bu salgınların kontrol altına alınması amacıyla çeşitli sağlık ve sınır tedbirleri uygulanmıştır. Özellikle Suriye sınırında zaman zaman görülen vakalar, Türkiye açısından sınır bölgelerinde salgın hastalıklarla mücadeleleyi önemli bir kamu sağlığı meselesi hâline getirmiştir.

Bu çalışmada, 1947 yılında Urfa'nın Akçakale ilçesine bağlı ve Suriye sınırına yakın Harbetülgazel, Telseyf ve Telhalib köylerinde ortaya çıkan veba salgını, salgının yayılma süreci ve devlet kurumlarının başvurduğu tedbirler ele alınmıştır. Bölgede yirmi kişinin hayatını kaybetmesine neden olan salgının bildirilmesinin ardından, sağlık ve diğer ilgili kamu kurumları bölgede kapsamlı önlemler almıştır. Bölgeye sağlık personeli ve tıbbi malzemenin sevk edilmesi, salgının kontrol altına alınmasına yönelik uygulamalar ve ilgili kurumlar arasındaki koordinasyon sonucunda hastalığın daha geniş bir alana yayılması önlenmiştir. Çalışmada, salgın hastalıklarla mücadelede sınır güvenliği, koruyucu sağlık uygulamaları ve kurumlar arası koordinasyonun rolü ortaya konulmuştur. Çalışmada, veba salgının seyri ve alınan önlemlerin uygulanma süreci, dönemin yerel ve ulusal gazetelerinde yer alan haberlerle detaylandırılarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Türkiye, 1947 Veba Salgını, Urfa, Akçakale.

Abstract

The plague is one of the epidemic diseases that, throughout history, has affected vast geographical regions and diverse civilizations, causing mass fatalities. The Ottoman Empire, which established dominion over vast regions encompassing trade routes, was affected by plague epidemics. Plague outbreaks that emerged in neighboring countries during the Republican era also affected Türkiye, and various health and border measures were implemented to bring these outbreaks under control. Incidents observed from time to time, particularly along the Syrian border, have made combating infectious diseases in border regions a significant public health issue for Türkiye.

This study examines the plague outbreak that emerged in 1947 in the villages of Harbetülgazel, Telseyf, and Telhalib located near the Syrian border in the Akçakale district of Urfa as well as the spread of the epidemic and the measures implemented by state institutions. Following the report of the outbreak that caused the deaths of twenty people in the region, health authorities and other relevant public institutions have implemented comprehensive measures in the area. The spread of the disease to a wider area has been prevented through the deployment of medical personnel and supplies to the region, measures aimed at bringing the outbreak under control, and coordination among the relevant institutions. The study highlights the role of border security, preventive health measures, and inter-agency coordination in combating epidemic diseases. In the study, the course of the plague epidemic and the implementation process of the measures taken are detailed through reports from local and national newspapers of the period.

Keywords: Health, Türkiye, 1947 Plague Epidemic, Urfa, Akçakale.

Giriş

Veba hastalığı, Ortaçağ Avrupası'nda “kara ölüm”, İslâm Dünyası'nda ise “taun” veya “veba” olarak adlandırılmıştır.¹ Veba, basil cinsinden bir mikrobun sebep olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Veba basillerinin naklinde en büyük rolü fareler oynamakta ve hastalık fare ve pireler aracılığıyla insanlara bulaşmaktadır. Veba basiliinin insanlarda giriş kapısı cilt ve solunum yollarıdır. Hastalık ya doğrudan doğruya vebalı insan veya hayvanın balgam, kan, irin, ter ile temasıyla veya pireler vasıtasıyla insana geçmektedir.² Hastalık, her iki durumda da dalgınlık, şiddetli susuzluk hissi, düzensiz konuşma, ciltte kanamalar, dalak büyümesi ve yüksek ateş gibi belirtilerle seyredebilir. Ağır vakalar ise koma ve ölümle sonuçlanabilir.³

Veba, eski çağlardan itibaren Hindistan ve Çin gibi Asya'nın çeşitli bölgelerinde görülmüş ve zamanla deniz ve kara ticaret yollarıyla Orta Asya, Mezopotamya ve Yakın Doğu'ya yayılmıştır. Hastalık, söz konusu bölgelerden önemli ticaret merkezleri ve ulaşım güzergâhları üzerinden Anadolu, Rusya ve İskenderiye'ye, buradan da Afrika ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine ulaşmıştır.⁴ XX. yüzyılın başlarına kadar dünyanın birçok bölgesinde büyük salgınlara yol açan veba, yüksek ölüm oranları ve kitlesel can kayıplarıyla tarih boyunca ciddi sonuçlar doğuran bulaşıcı hastalıklardan biri olmuştur.⁵

Osmanlı Devleti'nin son yıllarının büyük ölçüde savaşlarla geçmesi, Anadolu'da sosyal ve ekonomik hayatın yanı sıra sağlık koşullarını da olumsuz etkilemiş ve bu durum salgın hastalıkların yayılmasına elverişli bir ortam oluşturmıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında sıtma, frengi, çiçek ve trahom gibi bulaşıcı hastalıklar Anadolu'nun önemli sağlık sorunları arasında yer almıştır. Bu dönemde komşu bölgelerden bulaşan ve büyük bir dikkatle takip edilen salgın hastalıklardan biri de veba olmuştur. Bu bağlamda İskenderiye'de etkili olan veba Kasım 1919'da buradan gelen bir vapurla İstanbul'a taşınmıştır. Vebanın yayılmasını önlemek amacıyla ilgili devlet kurumları tarafından büyük mücadeleler verilmiş ve salgın kontrol altına alınmıştır.⁶

Cumhuriyetin ilanından sonra da salgın hastalıklarla mücadeleye devam edilmiştir. Bu bağlamda veba, kolera, çiçek gibi salgın hastalıkların dışarıdan ülkeye girmesini engellemek amacıyla hudut ve sahillerde gerekli tedbirler alınmıştır.⁷ Cumhuriyet'in ilk

- 1 Abdullah Orak, “Urfa'da Sağlık Sorunları (1923-1950)”, Şehir ve İrfan, S: 5, Mayıs-Ağustos 2017, s.86; Abdulaziz Kardaş, “Cumhuriyet Dönemi'nde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C:7, S:4, Aralık 2020, s.2057. (2054-2079)
- 2 Razi Maner, “Vebaya Dair”, *Ulus*, 12 Mayıs 1947.
- 3 “Veba”, *Milliyet*, 4 Teşrinievvel 1931; Asaf Ataseven, “Bir Hadîsin Düşündürdükleri, Vebâ Hastalığı ve Karantina”, *İslâm Medeniyeti*, Yıl: 1, S:4, 27 Kasım 1967, s.37.
- 4 A. Süheyl Ünver, *Türkiye'de Veba (Taun) Tarihçesi Üzerine*, Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1935, s.6; Nuran Yıldırım, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C:5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1325; Kardaş, *agm*, s.2057.
- 5 Necmettin Akyay, “Türkiye'de Veba Salgınları ve Veba Hakkında Eski Yayınlar”, *Mikrobiyoloji Bülteni*, C:8, S: 2, (Nisan 1974), s.209; Kardaş, *agm*, s.2057.
- 6 *TBMM ZC*, D:I, C: 27, İ:191, (12.2.1339), s.307; Ferit Yücebaş, “Urfa'da Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Alınan Önlemler (1923-1933)”, *Tarihçi*, S: 2, Ocak 2022, s. 2.
- 7 *CHP Hükümetlerinin Dışişleri ve Sağlık Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, CHP Propaganda

yıllarında Yunanistan'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen nüfus mübadelesi sırasında gelen mübadiller arasında tespit edilen veba vakaları, hastalığın Türkiye'ye taşınmasında etkili olan unsurlardan biri olmuştur.⁸ Yunanistan'da olduğu gibi, Mısır ve Ortadoğu ile ticari ilişkilerin gerçekleştirildiği Türk limanlarında 1929 yılına kadar görülen veba ve diğer salgın hastalıklar, programlı çalışmalarla tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ticari ilişkilerde bulunan devletlerde veba vakaları görüldüğü halde Türkiye, aldığı sıkı önlemler sayesinde bu salgınlardan etkilenmemiştir.

1935'ten itibaren Güneydoğu Asya ülkeleri ile Filistin'in Yafa Limanı başta olmak üzere⁹ Ortadoğu'da görülen veba vakaları, zamanla kuzeye doğru yayılarak Suriye ve Irak'ta da etkili olmaya başlamıştır. Salgının Türkiye sınırlarına yakın bölgelerde görülmesi, hastalığın ülkeye sirayet etme ihtimalini gündeme getirirken, bölgedeki gelişmelerin daha yakından takip edilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, resmî yayınların yanı sıra Cumhuriyet ve Anadolu gibi dönemin gazetelerinde de geniş ölçüde yer almıştır. Suriye'nin Resülâyn kentinin güneyinde ilk veba vakasının görülmesi üzerine, Türkiye'nin bir Mücadele Heyeti görevlendirdiği ve görevlendirilen Mücadele Heyeti'nin, Fransız Sıhhiye Heyeti ile temas kurduğu söz konusu gazetelerde yer almıştır.¹⁰ Alınan tedbirlerin yeterli olmaması üzerine İcra Vekilleri Heyeti, 3 Haziran 1937'de sınırın Fırat ve Dicle nehirleri arasında bulunan ve Mardin ile Urfa illerine yakın olan kısmının geçici olarak kapatılması ve her türlü ulaşım ve taşımacılığın durdurulmasını kararlaştırmıştır.¹¹

Alınan sıkı tedbirler ve veba aşı ekiplerinin sınır hattında görev yapan personeli aşılama, hastalığın Türkiye'ye yayılmasının önlenmesinde etkili olmuştur. Salgına karşı yürütülen mücadelenin sonuçları dönemin yerel basınına da yansımıştır. Urfa'da yayımlanan siyasi gazete Akgün, 26 Haziran 1937 tarihli "*Veba Hastalığının Önüne Geçilmiştir*" başlıklı haberinde, sınır bölgesindeki salgının kontrol altına alındığını şu ifadelerle okuyucularına duyurmuştur; "*Cenup sınırimızda bir iki aydan beri devam eden veba hastalığının tamamen önüne geçilmiştir. Bu işle uğraşan kıymetli doktorlarımıza ve sıhhiyemize içten gelen teşekkürlerimizi sunarız.*"¹²

1. Türkiye'de Son Veba Salgını: 1947 Urfa-Akçakale Salgını ve Salgınla Mücadele

Türkiye, 1945-1946 yılları arasında Filistin'in Hayfa, Yafa ve Mısır'ın İskenderiye limanları ile İtalya ve Malta'da görülen veba vakalarına karşı gerekli önlemleri alarak, teyakkuza geçmişti. Bu çerçevede Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın komşu ülkelerde görülen veba vakalarına karşı hudut ve sahillerde aldığı sıkı ve devamlı tedbirler sayesinde Türkiye'de veba vakaları görülmemiştir.¹³ Ancak Suriye sınırına 5 km mesafede¹⁴ ve Akçakale-Urfa yolu üzerinde bulunan Harbetülgazel Köyü ile bu köye 11 km mesafedeki

Malzemesi Serisi, Ankara 1950, s.11.

8 BCA, 272.14.76.29.1.

9 Cumhuriyet, 13 Temmuz 1935.

10 TBMM ZC, D:V, C: 19, İ: 73, (9.6.1937), s.146; Cumhuriyet, 10 Haziran 1937; Anadolu, 10 Haziran 1937.

11 BCA, 030.18.01.02.75.48.3; Güneydoğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Yayınlayan Birinci Genel Müfettişlik, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s.384-385.

12 "Veba Hastalığının Önüne Geçilmiştir", Akgün, 26 Haziran 1937.

13 Abdulaziz Kardaş, Tek Parti Döneminde Türkiye'yi Tehdit Eden Veba Salgınlarına Karşı Alınan Önlemler, Editörler: Eren Akçiçek, Fevzi Çakmak vd. Gece Kitaplığı, Ankara 2021, s.392.

14 "Urfa'daki Veba Salgını Önlendi", Cumhuriyet, 24 Mart 1947.

Telseyf ve onun yakınındaki Telhalib köylerinde veba vakaları görülmesi üzerine sıkı önlemler alınmıştır.¹⁵

2.Vebanın Tespit Edilmesi

Urfa'da 1947 yılında ortaya çıkan veba vakalarının tespit edilmesi ve yetkili makamlara bildirilmesi, Akçakale'de görev yapan bir hükümet tabibinin şüpheli vakaları yerinde incelemesiyle başlamıştır. 9 Mart 1947'de Akçakale Hükümet Tabibi Vekili ve Gümrük Muhafaza Alay Hekimi Teğmen Dr. Ferit Paçacı, Harbetülgazel Köyü'nde bulunduğunu haber aldığı üç hastayı mahallinde muayene etmiş ve hastalarda veba bulgularına rastlamıştır.¹⁶ Bu üç hastadan ikisinin koltuk altlarında hıyarcık, yüksek ateş, umûmî hallerinde düşkünlük ve vücutlarında kanamalar dikkatini çektiğinden ertesi gün tekrarladığı muayene ile hastalığın veba olduğuna kanaat getirerek üçüncü gün Urfa Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü'ne telgrafla haber vermiş ve aşı talep etmiştir. Bunun üzerine Urfa Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Dr. Kâzım Umur, Dâhiliye Mütessası Dr. Müfit Hekimoğlu ile birlikte hastaları tekrar muayene etmişler ve onlardan alınan numuneler görevlendirilen bir memurla Ankara'daki Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne gönderilmiştir. Bir kısım numuneler de Urfa Hastanesi'ndeki laboratuvarda tahlil edilmiştir. Urfa ve Ankara'ya gönderilen numuneler tetkik olunarak 13 Mart 1947'de hastalığın veba olduğu tespit edilmiş ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na haber verilmiştir.¹⁷ Bununla birlikte, veba vakalarının resmî makamlarca tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmaya başlandığı bu süreçte, şehirde yayımlanan Urfa gazetesinin 11 ve 18 Mart 1947 tarihli nüshalarında salgına ilişkin herhangi bir habere yer verilmemesi dikkat çekicidir.

3.Salgına Karşı Alınan İlk Önlemler

Veba vakalarının tespit edilmesinin ardından salgının yayılmasını önlemek ve bölgedeki sağlık tedbirlerini güçlendirmek amacıyla merkezi makamlar kısa sürede harekete geçmiştir. Urfa'dan 13 Mart 1947'de veba ihbarı yapılması üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Urfa'da gerekli mücadele tedbirlerinin alınmasını, çevredeki illerin de muhtemel vakalara karşı teyakkuzda bulunmalarını istemiştir. Ayrıca Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nden temin edilen aşı, serum ve diğer sağlık malzemeleri en hızlı ulaşım aracı olan uçakla bölgeye gönderilmiştir. Mücadele çalışmalarının sahada daha etkin yürütülmesi amacıyla 18 Mart 1947'de Ankara'dan Dr. Ziya Erdoğan ile sağlık memurlarından oluşan bir ekip bölgeye sevk edilmiş; beraberlerinde birer seyyar laboratuvar ve seyyar hastane de gönderilmiştir.

Akçakale köylerindeki veba salgını 23 Mart 1947 tarihinden itibaren ulusal basına da yansımaya başlamıştır. Nitekim aynı tarihli Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde yayımlanan haberlerde salgının seyri ve bölgede alınan tedbirlere ilişkin haberlerde; Urfa'nın Harbetülgazel Köyü'nde veba salgını olduğu, bu salgından 6 kişinin öldüğü ve diğer bazı

15 “Yurdun Sağlık Durumu”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1947; Ferit Yücebaş, *Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s.349.

16 Osman Zihni Sanus, “Veba ile Savaş”, *Ulus*, 17 Temmuz 1947; Kardaş, *age*, s.393.

17 Niyazi Erzincan-Sabahattin Payzın, “Akçakale Vebası”, *Türk İjiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, C:7, S:3, Ankara 1947, s.31-32. Kemal Özsan-Necmettin Akyay, “1947 Veba Salgının Epidemiyolojisi Üzerinde Bazı Araştırmalar”, *Türk İjiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, C:XIV, S:2, Ankara 1954, s.285-286; Kardaş, *age*, s.393.

köylülerin de hastalığa yakalandığı bilgisine yer verilmiştir. Gazeteler ayrıca, hastalığın yayılmasını engellemek amacıyla köyün jandarma kuvvetleri tarafından karantina altına alındığı ve sağlık ekiplerinin köyde aşılama çalışmalarını sürdürdüğü bilgisini aktarmıştır.¹⁸

Cumhuriyet gazetesi, 24 Mart 1947 tarihli sayısında Urfa'nın Akçakale ilçesine bağlı köylerde görülen veba vakaları hakkında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Behçet Uz'un açıklamasına yer vermiştir. Dr. Uz; *"Veba vakaları görülen köy Urfa ilinin Akçakale ilçesine bağlı Harbetülgazel Köyü'dür. Bu köy tam hudut üzerindedir. Vaktinde alınan tedbirlerle hastalık tamamen önlenmiş, genişlemesine ve sirayetine meydan verilmemiştir,"*¹⁹ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Urfa'da çıkan Akgün gazetesi şehirdeki veba salgını hakkında yayım yapan ilk yerel gazete olmuştur. Gazetenin 24 Mart 1947 tarihinde yayımlanan ve sonraki nüshalarında da Urfa Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü'nün *"Veba Hastalığı"* hakkındaki şu duyurusuna yer vermiştir; *"Akçakale'nin köylerinde veba hastalığı görülmüştür. Ateşli ve hıyarcıklı hastaların hükümet ve belediye hekimlerine başvurmaları sağlıkları iktizasındandır. Fare, pire, bit ve tahtakurusu mücadelesine dikkat."*²⁰

25 Mart 1947 tarihli Urfa gazetesinde salgınla mücadele için görevlendirilen Dr. Ziya Erdoğan'nun Urfa'ya gelişini şu şekilde haberleştirmiştir; *"Veba vakası dolayısıyla Urfa Sağlık Müdürü ile işbirliği yapmak üzere görevlendirilen Sağlık Müfettişi Dr. Ziya Erdoğan memuren Urfa'ya gelmiştir"*.²¹

Salgınla mücadele kapsamında bölgeye uzman sağlık personeli sevk edilmeye devam edilmiştir. Bu doğrultuda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Adana Hastanesi'nde görevli Bakteriolog Dr. Osman Sonat'ı incelemelerde bulunmak üzere Urfa'ya göndermiştir. Urfa gazetesinin 25 Mart 1947 tarihli sayısında söz konusu görevlendirmeye ilişkin; *"Akçakale'de görülen veba vakası hakkında bakteriyolojik tetkiklerde bulunmak üzere Sağlık Bakanlığınca Adana Memleket Hastanesi sarî hastalıklar mütehassısı Dr. Bakteriolog Osman Sonat Urfa'ya gelmiştir"*,²² ifadesine yer verilmiştir. Aynı gazete, biri doktor, altısı sağlık memuru olmak üzere yedi kişilik bir sağlık ekibinin de Urfa'ya gönderileceğini bildirmiştir.²³ Gazetenin aynı tarihli başka bir haberinde; Akçakale çevresinde aşı tatbikatının yanı sıra, hastalık belirtilerini gösterenleri tespit etmek, bit, pire ve fare ile mücadele etmek üzere Sağlık Bakanlığı tarafından her türlü fenni teçhizatla donatılan üç kişilik bir ekibin Urfa'ya gönderildiği, ekibin salgın sahasına ulaştığı ve faaliyetlere başladığı bilgisini vermiştir.²⁴

Salgına karşı yürütülen mücadele yalnızca hastalığın görüldüğü bölgelerde alınan sıhhi ve idari tedbirlerle sınırlı kalmamış, halkın vebaya karşı bilinçlendirilmesine de önem

18 "Urfa'nın Bir Köyünde Veba Salgını", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1947; "Urfa'nın Bir Köyünde 6 Veba Vakası", *Akşam*, 23 Mart 1947.

19 "Urfa'daki Veba Salgını Önlendi", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1947.

20 "Veba Hastalığı", *Akgün*, 24 Mart 1947; "Veba Hastalığı", *Akgün*, 27 Mart 1947; "Veba Hastalığı", *Akgün*, 29 Mart 1947.

21 "Sağlık Müfettişi Dr. Ziya Erdoğan Şehrimizde", *Urfa*, 25 Mart 1947.

22 "Dr. Bakteriolog Osman Sonat Şehrimizde", *Urfa*, 25 Mart 1947.

23 "İkinci Bir Sağlık Ekibi Gelmek Üzere", *Urfa*, 25 Mart 1947.

24 "Sağlık Ekibi Geldi", *Urfa*, 25 Mart 1947.

verilmiştir. Bu süreçte yerel basın, hastalığın oluşturduğu tehlikenin halka duyurulması ve korunma yollarının anlatılmasında da *önemli bir araç* olarak kullanılmıştır. Nitekim Urfa gazetesinin 25 Mart 1947 tarihli nüshasında veba ile ilgili olarak; “İnsanlık âlemine tarihler boyu tehlike olan veba hastalığının yakınlarımıza kadar geldiği şu günlerde, çok dikkatli bulunmamız, ehemmiyetli bir meseledir” şeklinde halkı uyarmıştır. Gazetenin aynı tarihli nüshasında, Akçakale köylerinde görülen veba salgınına karşı halkın ne yapması gerektiği konusunda da şu duyuruyu yapmıştır; “Vebadan sakınma ve kurtulmak için halkımızın aşılmasını, evlerde, dükkân ve mağazalarda, han, hamam ve otel gibi umumi yerlerde bit, pire ve fare mücadelesine azami gayret sarf edilmesi memleketin, halkımızın sağlığı bakımından önemle göz önünde bulunduracağı bir husustur. Ehemmiyetle dikkat edilmesi!”²⁵

Yerel basındaki bilgilendirme faaliyetleri, hastalıktan korunmaya yönelik tavsiyelerin yanı sıra vebanın özelliklerinin halka anlatılmasını da kapsamıştır. Bu bağlamda 25 Mart 1947 tarihli Urfa gazetesinde Urfa Halkevi Dil-Edebiyat Komitesi Başkanı Dr. Kâzım Açısal’ın yazısında; “Veba, halk dilinde vurgun adı verilen hastalıktır. Kolaylıkla yayılan ve hakikatten vurduğu insanı yere seren bu zalim hastalığın uzun yıllardan beri yalnız adını işitiyor ve hamdolsun yüzünü görmüyorduk. Bundan birkaç ay kadar evvel Hayfa’da veba bulunduğunu öğrendik. Sirayetin şiddet ve yayılmaya kabiliyeti yüzünden maalesef bugün memleketimizde, Akçakale’ye 5 kilometre mesafede olan Haraptelgazal Köyü’nde veba zuhur etmiş bulunuyor”²⁶ ifadelerine yer vermiştir.

Salgınla mücadele çalışmaları devam ederken, yeni tespit edilen vakaların da laboratuvar incelemeleri sonucunda hastalığın veba olduğu kesinleşmiştir. Nitekim 26 Mart 1947 tarihli Ulus gazetesinde, bölgeye merkezden bakteriyolog ve bir mücadele ekibinin gönderildiği, tespit edilen vakalardan üçünün laboratuvar tetkiklerinde veba olduğunun anlaşıldığı ve yapılan tedavi sonunda bunlardan birisinin iyileştiği bilgisi yer almıştır. Gazete bölgeye gönderilen mücadele ekibinin, Harbetülgazel ve civar köyler ile Akçakale ilçe merkezinde genel aşı tatbikatını başlattığı, fare ve pire mücadelesine esaslı bir şekilde giriştiğini ve bundan başka güney sınırında da aşılama, fare ve pire mücadelesi suretiyle koruyucu tedbirler alındığını ve şimdiye kadar taranan bölgelerde 12 günden beri yeni vaka görülmediğine yer vermiştir. Gazete aynı haberinde Akçakale’de görülen veba vakalarının ardından İstanbul’da da gerekli tedbirlerin alınmasına başlandığını bildirmiştir. Bu bağlamda İstanbul Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Dr. Faik Yargıcı ile bir görüşme yapıldığını, Dr. Yargıcı’nın bu görüşmede; Vapurlarda, iskelelerde, otellerde, kahvehanelerde, bekâr odalarında, sinemalarda ve bu gibi topluluk bulunan yerlerde öteden beri yapılmakta olan kontrol ve fenni temizlik işlerinin bir kat daha artırılacağını, sadece vapur iskeleleri ve vapurlar için müstakil üç ekip kurulduğunu ve bu ekiplerin Haliç, Boğaziçi, Anadolu sahillerinde kontrol ve temizlik işleri yapacaklarını, ifade ettiğini aktarmıştır.²⁷

25 “Aşıya ve Temizliğe Dikkat”, *Urfa*, 25 Mart 1947.

26 *Urfa*, 25 Mart 1947.

27 “Akçakale’de 3 Veba Vakası Görüldü”, *Ulus*, 26 Mart 1947; “İstanbul’da Alınan Tedbirler”, *Ulus*, 26 Mart 1947.

Cumhuriyet gazetesinin, 27 Mart 1947 tarihli nüshasında Harbetülgazel ve Telhalip köylerinde sıkı karantina tedbirlerinin uygulanmaya devam edildiği bilgisine yer verilmiştir. Haberde, Harbetülgazel’de 8, Telhalip’te 5 olmak üzere bugüne kadar ilgili makamlarca 13 veba vakası tespit edildiği belirtilmiştir. Gazete ayrıca 12 *günden beri yeni bir vaka görülmediğini* ve salgın tehlikesinin önlendiğinin anlaşıldığını yazmıştır.²⁸ Gazetenin bir gün sonraki nüshasında da salgın dolayısıyla Urfa Sağlık Müdürlüğü’nün bölgede sıkı tedbirler aldığını, sınırda aşılamalara ve fare mücadelesine devam edildiğini ve veba aşısı yaptırmayanlara tren biletinin verilmediğini haberleştirmiştir.²⁹

Salgının yayılmasını önlemeye yönelik tedbirler kapsamında, 3 Nisan 1947 tarihinde hastalığın görüldüğü köylerde yaşayan halk evlerinden tahliye edilerek köylerinin yakınlarında kurulan çadırlara yerleştirilmiştir. Tahliye edilen halkın iâşe ihtiyaçları başlangıçta mücadele ekipleri tarafından karşılanmış, daha sonra ise Kızılay Genel Merkezi tarafından sağlanan yardımlarla sürdürülmüştür. Boşaltılan evler ve bu köylerin civarındaki köylerde yapılan *çok sıkı bir mücadele ile 5 gün zarfında hastalık tamamen* kontrol altına alınmıştır.³⁰ Bundan sonra vebanın çıktığı Telseyf, Telhalip ve Harbetülgazel köylerinde her hafta düzenli bir şekilde DDT yapılmış ve bütün köy halkı doktorlar tarafından muayene edilmiştir.³¹

Salgınla mücadelede yürütülen dezenfeksiyon çalışmalarının gerektirdiği malzemelerin temini konusunda da çeşitli tedbirler alınmıştır. Nitekim mücadele çalışmalarında ihtiyaç duyulan petrol ve petrol ürünlerinin temininde herhangi bir aksaklık yaşanmaması amacıyla bu ürünlerin satışı yasaklanmıştır. Salgınla mücadele kapsamında yürütülen dezenfeksiyon çalışmalarında DDT ile birlikte benzinden de yararlanılması, bu ürünün bölgedeki kullanımını önemli hâle getirmiştir. Salgınla mücadele amacıyla getirilen kısıtlamaların ardından benzinin yeniden serbest satışına izin verilmesi, bölgedeki ulaşım maliyetlerine de yansımıştır. Nitekim Akgün gazetesinin 1 Nisan 1947 tarihli nüshasında, *“Benzin serbest oldu, benzinin karaborsadan serbest piyasaya geçmesi nakil vasıtalarının fiatını bir hayli düşürdü”*³² denilerek bu gelişmenin ulaşım üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir.

Salgınla mücadele yalnızca malzeme temini ve dezenfeksiyon çalışmalarıyla sınırlı kalmamış, bölgedeki sağlık teşkilatı da yeni personel ve ekipmanlarla güçlendirilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin 9 Nisan 1947 tarihli nüshasında veba ile mücadelede çalışan ekiplerin yeniden gönderilen uzman ve sağlık memurlarıyla takviye edildiği bildirilmiştir. Ayrıca bölgeye bir sağlık müfettişi ve seyyar laboratuvar ile bol miktarda DDT, aşı ve fare zehiri gönderildiği ifade edilerek bütün güney illerinde hasta arama, aşılama, çalışmalarının yanı sıra fare ve pirelerle mücadeleye hız verildiği belirtilmiştir. Haberde salgının diğer bölgelere yayılma ihtimaline karşı yurt genelinde de gerekli koruyucu tedbirler alındığına yer verilmiştir.³³

28 “Urfa Köylerinde Veba Salgını Önlendi”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1947.

29 “Urfa’da Veba Vakaları”, *Cumhuriyet*, 28 Mart 1947.

30 “Güneyde Çıkan Veba İle Sıkı Bir Mücadele İle 5 Günde Önlendi”, *Ulus*, 27 Mayıs 1947.

31 *Urfa*, 24 Haziran 1947.

32 “Şoförlerin Lâstik Sırası”, *Akgün*, 1 Nisan 1947.

33 “Yurdun Sağlık Durumu”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1947; “Yurdun Sağlık Durumu”, *Urfa*, 23 Nisan 1947.

Bu dönemde Urfa’da yapılması planlanan birçok etkinlik ve millî bayram kutlamaları veba salgını nedeniyle iptal edilmiştir. İptal edilen etkinlikler arasında Urfa’nın düşman işgalinden kurtuluşunun 27. Yıldönümü kutlamaları ve diğer bayramlar da yer almıştır. 11 Nisan Urfa Kurtuluş Bayramı için yapılacak kutlamaların programları daha önce hazırlanmıştı. Ancak veba salgını nedeniyle Urfa İl Yüksek Sağlık Şurası halkın sağlığını dikkate alarak bu yıl 11 Nisan Urfa Kurtuluş Bayramı ile 23 Nisan Çocuk ve Milli Egemenlik Bayramı kutlamalarının yapılmamasını kararlaştırmıştır.³⁴ Urfa gazetesi alınan kararın yerinde olduğunu *şu satırlarla okuyucularına duyurmuştur*; “*Son zamanlarda çevremizde görülen vebanın böyle on binlerce köylünün şehirde toplanacağı bir günde yüzde yüz tehlike olacağı, halkın da yerinde bir anlayışı ile karşılanmış ve o gün hemşerilerimiz tam bir ciddiyetle bu kararı ihlal etmemeye riayet etmişlerdir. Her yerinde anlayışla vaktiyle düşmanlarını yenen Urfalılar kendilerine gösterilen yollarda vebayı da yeneceklerdir.*”³⁵ Bu kutlamaların iptal edildiğinden haberi olmayan Birinci Umumi Müfettişi Avni Doğan ve Urfa Milletvekilleri 10 Nisan 1947’de Diyarbakır’dan Urfa’ya hareket etmişlerdi.³⁶

Bayram kutlamalarının yapılmaması yönündeki karar üzerine Birinci Umumi Müfettiş Avni Doğan ve Urfa Milletvekilleri şehirden ayrılmışlardır.³⁷ Diyarbakır’a dönen Avni Doğan, Urfa’daki veba salgını hakkında Diyarbakır gazetesine şu açıklamayı yapmıştır; “*Urfa’da çıkan veba müstevli bir şekilde değildir. Yalnız Akçakale, Urfa yolu üzerinde birbirine yakın üç köyde şimdiye kadar yani bir buçuk ay içinde 25 musap vardır hastalık vaktinde keşfedilerek, on sıhhi ekip birden derhal işe başlamış, hastalık çıkan köyler tamamen tecrit edilmiş ve süratle veba aşısı yapılmış olması sayesinde hastalığın bir afet şeklinde yayılması önlenmiştir.*”³⁸

Urfa’da yapılan veba aşıları sırasında uygulanan kısıtlamalar kentin sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz etkilemeye başlamıştır. Akgün gazetesinin 16 Nisan 1947 tarihli nüshasında sorun şu şekilde ele alınmıştır; “*Mahalle mahalle şehir halkına veba innesi yapılmaktadır. Semt semt ayrılan bu inne sırasında umûmî çarşı, kahve, matbaa, fırın, garaç, dükkân ve saire de kapatılıyor ve bu şekilde alışveriş sekteye uğruyor. Innenin her mahalleye sıra ile yapıldığına göre tekrar çarşı ve dükkânları kapamak ve alışveriş sekteye uğratmak herhalde doğru bir iş olmasa gerek. Dükkânlarda gece hiç kimsenin yatmadığına göre sabahleyin dükkânını açmağa gelen dükkân sahibi her halde inne sırasını savmış bir vatandaştır. Evinde inne yapıldıktan sonra bir de dükkânını saatlerce açamaması bilmem ne dereceye kadar doğrudur. Inne için evi mahallesi kordon altına alınan bir vatandaş zaten dışarı çıkamaz ve dükkânına gelemes. Dükkânına iş başına gelen bir vatandaş da demek ki inne növbetini savmıştır. Növbetçilere esaslı direktif verilmesi ve herkesi işinden, gücünden alıkonmaması lâzımdır.*”³⁹

34 “Bayram Yapılamıyacak”, *Akgün*, 11 Nisan 1947; “23 Nisan Akşamı Halkevimizde Yapılan Halk Gecesi”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.

35 “11 Nisan Bayramımız”, *Urfa*, 15 Nisan 1947.

36 “Sayın Avni Doğan Şehrimizde”, *Akgün*, 11 Nisan 1947; “Gelenler”, *Akgün*, 11 Nisan 1947.

37 “Misafirler Gittiler”, *Akgün*, 16 Nisan 1947.

38 “Urfa Çevresindeki Tetkik Seyahatından Dönen Sayın Genel Müfettişimiz Veba Hastalığı Hakkında Gazetemize İzahatta Bulundular”, *Diyarbakır*, 18 Nisan 1947.

39 “Veba İnnesi ve Halkın Şikâyeti”, *Akgün*, 16 Nisan 1947.

Akgün gazetesinde çıkan bu tarz şikâyetlerin artması üzerine, 29 Nisan 1947 tarihli Urfa gazetesinde “*Vatandaş Veba Aşısına Dikkat*” isimli bir duyuru yayımlanmıştır. Yayımlanan duyuruda; “*Şehrimizde bölge bölge yapılan veba aşısı ve diğer tedbirler hükûmetin vatandaş sağlığına ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Akıbeti mutlak ölüm olan bu hastalıktan korunmamız için aşılınmak hem arzumuz hem de vazifemiz olmalıdır*”⁴⁰ ifadeleri yer almıştır. Bununla birlikte, uygulanan veba aşılarının halk üzerinde zehirleyici etki yaptığı ve hatta aşı nedeniyle bir kadının hayatını kaybettiği yönünde söylentiler de yayılmaya başlamıştı. Urfa gazetesi ise aynı tarihli bir başka haberinde, söz konusu iddiaları “*menfi propaganda*” olarak nitelendirerek bunların gerçeği yansıtmadığını okuyucularına şu ifadelerle duyurmuştur; “*İnceden inceye yaptığımız araştırma sonunda ne böyle bir ölüm vakasına rastlanmış ve ne de böyle bir propagandanın mevcudiyetine rastlanmıştır. Halk bu büyük tehlikeyi tam bir anlayışla karşılamakta ve herkes muntazaman aşılanmaktadır. Keyfiyetin bu şekilde olduğu duyurulur*”.⁴¹

Akçakale köylerinde salgının etkisini artırmasıyla birlikte veba nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı kısa süre içerisinde 20’yi aşmıştır. Salgınla mücadele çalışmalarının devam ettiği bu süreçte Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı da bölgede ihtiyaç duyulan ilaç ve diğer sağlık malzemelerini Devlet Hava Yolları uçaklarıyla Urfa’ya sevk etmiştir.⁴² Bölgede yapılan veba aşıları ile hastalığı bulaştıran fare ve pirelere karşı verilen mücadelede kullanılmak üzere bakanlığın talebi üzerine hükümet 500 bin liralık bir ödeneğin sağlanması için bir kanun tasarısı hazırlamıştır.⁴³ Vebanın Suriye’den bulaştığının tespit edilmesi üzerine alınan tedbirlere ek olarak Türkiye-Suriye sınırının özellikle Fırat ve Dicle kısımları Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmış, tren seferlerine de sıkı kontroller uygulanmıştır.⁴⁴ Kilis yakınlarında bulunan Çobanbey İstasyonu’nda 12 yaşındaki Suriye vatandaşı bir çocuğun vebadan ölmesinin anlaşılması üzerine önlemler artırılmıştır. Gaziantep gazetesinin 24 Nisan 1947 tarihli nüshasında bu olay üzerine bölgede alınan önlemleri şu şekilde okuyucularına duyurmuştur; “*Trendeki yolcular muhafaza altında katarın içinden çıkartılmamış, bu vaziyette aç kalan yolculara ilçemizden gece geç vakit ekmek vesaire gönderildi. Katar yolcuları bugün Halep’e götürülerek 10 gün enterne edilerek bu müddet zarfında cenup hattaki yolculuk durdurulmuştur*”.⁴⁵ Alınan önlemler kapsamında Urfa’dan Diyarbakır yönünde yapılan yolculuklar da yasaklanmış ve iki il arasındaki geçişler karantina tedbirleri çerçevesinde kontrol altına alınmıştır.⁴⁶

4 Mayıs 1947’de Cumhuriyet gazetesinde yer alan “*Yurdun Sağlık Durumu*” başlıklı haberde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın Urfa’daki salgın durumu hakkında şu açıklaması yer almıştır; “*Urfa ilinin Akçakale ilçesinin Harbetülgazel, Telhalip ve Teseyf*

40 “Vatandaş Veba Aşısına Dikkat”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.

41 “Hayır, Hayır Böyle Bir Propaganda Bahis Mevzuû Olmamıştır”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.

42 “Akçakale’ye Uçakla İlâç Gönderildi”, *Diyarbakır*, 18 Nisan 1947.

43 “Akçakale’deki Veba Mücadelesi İçin Tahsisat”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1947; “Akçakale’deki Veba Hastalığı İçin Tahsisat”, *Urfa*, 6 Mayıs 1947.

44 “Veba Mücadelesi: Türkiye-Suriye Hududu Kısmen Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1947; “Veba Hastalığı Münasebetiyle Hudutlarımızda Alınan Tedbirler”, *Urfa*, 2 Mayıs 1947.

45 “Kilis Mektupları: Çobanbey İstasyonu’nda Veba Hastalığı”, *Gaziantep*, 24 Nisan 1947.

46 “Diyarbakır’da Veba Tehlikesi”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1947.

köylerinde çıkan ve 14 Mart 1947 tarihinde haber alınan veba hastalığı, derakap bu köylerle civar köylerde kordon vazı, hasta araması, genel aşı tatbiki, pire ve fare mücadelesi gibi sıkı ve devamlı mücadele tedbirleri uygulanmak suretiyle adları geçen üç köyde 14 Mart 1947'den 9 Nisan 1947 tarihine kadar 5'i şifa ve 13'ü ölümle sonuçlanan 18 musab vererek etrafa sıçramasına mahal bırakılmaksızın büyük bir gayret sarfiyle söndürülmüştür. Nisan 1947'den beri yeni vaka yoktur".⁴⁷ Bakanlığın bu açıklaması, Akçakale'deki veba salgınının seyri ve salgınla mücadelede uygulanan yöntemler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Buna göre salgın, Harbetülgazel, Telhalip ve Telseyf köyleriyle sınırlı kalmıştır. 14 Mart-9 Nisan 1947 tarihleri arasında tespit edilen 18 veba vakasının 13'ü ölümle, 5'i ise iyileşmeyle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte karantina uygulaması, hasta taraması, toplu aşılama ile pire ve farelere karşı yürütülen mücadele sonucunda hastalığın çevre yerleşimlere yayılması önlenmiş ve Nisan 1947'den itibaren yeni bir vakaya rastlanmamıştır.

6 Mayıs 1947 tarihli Urfa gazetesinde, Akçakale'ye bağlı köylerde zuhur eden veba hastalığının yayılmasının hükümetin aldığı çok sıkı tedbirler dolayısıyla durdurulduğu, 23 günden beri yeni bir vakaya rastlanmadığı ve bu başarının sonucunda Telhalib ve Harbetülgazel köylerindeki sıhhî karantinanın kaldırıldığı ve Telseyf köyündeki karantinanın da kaldırılmak üzere olduğuna yer vermiştir.⁴⁸ Salgının kontrol altına alınmasının ardından karantina uygulamalarına son verilmiş olmakla birlikte, hastalığın yeniden ortaya çıkmasını önlemek amacıyla ilçe merkezi ve köylerde aşılama çalışmalarına ve farelerle mücadeleye bir süre daha devam edilmiştir. Bu bağlamda Urfa Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü'nün 16 Mayıs 1947'de Urfa gazetesine verdiği aşı ilanında; "Akçakale'nin üç köyünde çıkan veba hastalığı dolayısıyla umum halka veba aşısı yapılmasına sıhhî mecburiyet hâsıl olmuştur. Şimdiye kadar aşılanmamış olanların ve yurt içinde seyahat etmek mecburiyetinde bulunanların merkez hükümet tabipliğine ve belediye tabipliğine müracaatla aşılanmaları milli sağlığımızın korunması için lazımdır. Kontrolde aşılanmadıkları anlaşılanlar hakkında kanuni takibat yapılacağı ilan olunur,"⁴⁹ ifadeleri yer almıştır.

Urfa gazetesi, 23 Mayıs 1947 tarihli nüshasında, veba mücadelesinin başarılı olduğu ve bu nedenle mücadele için Akçakale'ye gelen Sağlık İşleri Genel Müdürü Dr. Niyazi Erzin'in,⁵⁰ Akçakale bölgesinde veba ile mücadele ederken hastalanan ve yapılan tedavi ile sağlığına kavuşan Sağlık Bakanlığı Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Savaş Tabibi Dr. Kemal Özsan'ın,⁵¹ Ankara Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü Serum ve Aşı Şubesi Müttehassısı Dr. Bakteriyolog Sabahattin Payzın'ın⁵² ve Ankara Numune Hastanesi Dâhiliye Müttehassısı Dr. Refik Erer'in çalışmalarını tamamlayarak Ankara'ya gittiklerini haberleştirmiştir.⁵³

26 Mayıs 1947'de Ankara'da toplanan Yüksek Sağlık Şurası'nda, Akçakale'deki veba mücadelesinde görev alan bütün doktor ve memurların çalışmaları takdirle anılmış ve

47 "Yurdun Sağlık Durumu", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1947.

48 "Çok Sıkı Tedbirle Vebanın Yayılması Durduruldu", *Urfa*, 6 Mayıs 1947.

49 "Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü'nden", *Urfa*, 16 Mayıs 1947.

50 "Sağlık İşleri Genel Müdürü Gitti", *Urfa*, 23 Mayıs 1947.

51 "Dr. Kemal Özsan İyi Olarak Ankara'ya Gitti", *Urfa*, 23 Mayıs 1947.

52 "Dr. Bakteriyolog Sabahaddin Payzın Gitti", *Urfa*, 23 Mayıs 1947.

53 "Dr. Refik Erer Gitti", *Urfa*, 23 Mayıs 1947.

mücadele sırasında vebaya yakalanan Dr. Kemal Özsan ile ağır bir serum hastalığı geçiren Dr. Sabahattin Payzın'ın bu feragatli çalışmalarından dolayı teşekkür edilmiştir.⁵⁴

Veba salgınının kontrol altına alınmasının ardından da koruyucu sağlık tedbirleri sürdürülmüştür. Nitekim halkın aşılmasına önem verilmiş ve hastalığın taşıyıcılarıyla mücadele kapsamında DDT uygulamalarına devam edilmiştir.⁵⁵ Bu bağlamda Akçakale ilçesine bağlı Telseyif, Telhalip ve Harbetülgazal köylerinde her hafta düzenli bir şekilde DDT yapılmış ve bütün köy halkı doktorlar tarafından muayene edilmiştir.⁵⁶ Bu şekilde alınan ve kararlılıkla genişletilerek sürdürülen çalışmalar sayesinde buradaki veba salgını tamamen kontrol altına alınmıştır.

Sonuç

Veba salgını tarihsel süreçte insan hayatını tehdit eden en önemli unsurlardan biri olmuştur. Tarihte farklı medeniyetlerde kara ölüm, taun veya veba olarak adlandırılan hastalık, insan hareketleri ve ticaret yollarının kesiştiği bir konumda bulunan Anadolu coğrafyasında da varlık göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin farklı dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'da etkisini gösteren salgın hastalıklar arasında yer alan veba, genel itibarıyla nüfus mübadelesi ile Yunanistan'dan; ticaret, ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri ile Rusya, İtalya, Mısır ve Filistin gibi ülkelerden bulaşmıştır.

Türkiye açısından veba tehdidinin yoğunlaştığı bölgelerden biri de Suriye sınırı olmuştur. 1937 yılında Suriye'nin Türkiye sınırına yakın Resülâyn kentinde ortaya çıkan veba salgını üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı sınır hattında ve ülke içerisinde gerekli sağlık tedbirlerini uygulamaya koymuş, alınan önlemler sayesinde hastalığın Türkiye'ye sirayet etmesi önlenmiştir. Ancak Suriye'nin kuzeyinde veba vakalarının aralıklarla görülmesi, Türkiye'nin güney sınırlarında hastalık tehdidinin tamamen ortadan kalkmadığını göstermiştir. Bu tehdit, Mart 1947'de Urfa'nın Akçakale ilçesinde Suriye sınırına yakın Harbetülgazel, Telseyif ve Telhalib köylerinde veba vakalarının ortaya çıkmasıyla somut bir hâl almıştır. Akçakale'de vakaların tespit edilmesinin ardından Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurumlar kısa sürede harekete geçmiştir. Salgının görüldüğü köylerin karantina altına alınması, hasta taramalarının yapılması, halkın aşılması, hastaların tedavi edilmesi ve hastalığın taşıyıcıları olan pire ve farelerle mücadele edilmesi alınan başlıca tedbirler arasında yer almıştır. Bölgeye doktorlar, bakteriyologlar, sağlık memurları ve mücadele ekipleri gönderilmiştir. Bununla birlikte seyyar hastane ve laboratuvarların yanı sıra aşı, serum, DDT ve fare zehiri gibi ihtiyaç duyulan malzemeler de ulaştırılmıştır. Akçakale'deki salgına karşı alınan önlemler yalnızca hastalığın görüldüğü köylerle de sınırlı tutulmamıştır. Urfa ve çevresindeki denetimlerin artırılmasının yanı sıra güney illerinde hasta taraması, aşılama, fare ve pirelerle mücadele çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Alınan kapsamlı tedbirler ve yürütülen mücadele çalışmaları sonucunda salgın kısa sürede kontrol altına alınmış ve hastalığın çevre yerleşimlere yayılması önlenmiştir.

Veba vakalarının tespit edilmesi üzerine bir taraftan ilgili kurumlar üzerlerinde düşen görevleri yerine getirirken, dönemin ulusal gazetelerinden “Cumhuriyet”, “Ulus”,

54 “Yüksek Sıhhat Şûrası Dün Ankara’da Toplandı”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1947.

55 “Veba Aşısı Devam Ediyor”, *Urfa*, 24 Haziran 1947.

56 “Veba Çıkan Üç Köyde Mütemedi Temizlik Yapılıyor”, *Urfa*, 24 Haziran 1947.

“Akşam” ve “Anadolu” salgınla ilgili dikkat çekici ve uyarıcı haberler yayımlamışlardır. Salgının başladığı Urfa’da çıkan “Akgün” ve “Urfa” gazeteleri ile civar ilerde yayımlanan “Diyarbakır”, “Gaziantep” yerel gazeteleri de salgına büyük önem vermişlerdir. Gazeteler buradaki salgın haberlerini vermenin yanı sıra uzmanların da görüşlerine başvurarak halkın salgına karşı alması gereken önlemleri okuyucularına duyurmuştur. Gazeteler ayrıca bölgede yapılan veba aşılara karşı halk arasında yayılan olumsuz propagandalarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Kaynakça

- BCA, 030.18.01.02.75.48.3.
- BCA, 272.14.76.29.1.
- TBMM ZC, D:I, C: 27, İ:191, (12.2.1339).
- TBMM ZC, D:V, C: 19, İ: 73, (9.6.1937).
- CHP Hükümetlerinin Dışişleri ve Sağlık Alanındaki Başarıları Hakkında Not, CHP Propaganda Malzemesi Serisi, Ankara 1950.
- Güneydoğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Yayınlayan Birinci Genel Müfettişlik, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.
- “Çok Sıkı Tedbirle Vebanın Yayılması Durduruldu”, *Urfa*, 6 Mayıs 1947.
- “11 Nisan Bayramımız”, *Urfa*, 15 Nisan 1947.
- “23 Nisan Akşamı Halkevimizde Yapılan Halk Gecesi”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.
- “Akçakale’de 3 Veba Vakası Görüldü”, *Ulus*, 26 Mart 1947.
- “Akçakale’deki Veba Hastalığı İçin Tahsisat”, *Urfa*, 6 Mayıs 1947.
- “Akçakale’deki Veba Mücadelesi İçin Tahsisat”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1947.
- “Akçakale’ye Uçakla İlâç Gönderildi”, *Diyarbakır*, 18 Nisan 1947.
- “Aşıya ve Temizliğe Dikkat”, *Urfa*, 25 Mart 1947.
- “Bayram Yapılamıyacak”, *Akgün*, 11 Nisan 1947.
- “Diyarbakır’da Veba Tehlikesi”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1947.
- “Dr. Bakteriyolok Osman Sonat Şehrimizde”, *Urfa*, 25 Mart 1947.
- “Dr. Bakteriyolok Sabahaddin Payzın Gitti”, *Urfa*, 23 Mayıs 1947.
- “Dr. Kemal Özsan İyi Olarak Ankara’ya Gitti”, *Urfa*, 23 Mayıs 1947.
- “Dr. Refik Erer Gitti”, *Urfa*, 23 Mayıs 1947.
- “Gelenler”, *Akgün*, 11 Nisan 1947.
- “Güneyde Çıkan Veba İle Sıkı Bir Mücadele İle 5 Günde Önlendi”, *Ulus*, 27 Mayıs 1947.
- “Hayır, Hayır Böyle Bir Propaganda Bahis Mevzuû Olmamıştır”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.
- “İkinci Bir Sağlık Ekibi Gelmek Üzere”, *Urfa*, 25 Mart 1947.
- “İstanbul’da Alınan Tedbirler”, *Ulus*, 26 Mart 1947.
- “Kilis Mektupları: Çobanbey İstasyonu’nda Veba Hastalığı”, *Gaziantep*, 24 Nisan 1947.
- “Misafirler Gittiler”, *Akgün*, 16 Nisan 1947.
- “Sağlık Ekibi Geldi”, *Urfa*, 25 Mart 1947.

- “Sağlık İşleri Genel Müdürü Gitti”, *Urfa*, 23 Mayıs 1947.
- “Sağlık Müfettişi Dr. Ziya Erdoğan Şehrimizde”, *Urfa*, 25 Mart 1947.
- “Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü’nden”, *Urfa*, 16 Mayıs 1947.
- “Sayın Avni Doğan Şehrimizde”, *Akgün*, 11 Nisan 1947.
- “Şoförlerin Lâstik Sırası”, *Akgün*, 1 Nisan 1947.
- “Urfa Çevresindeki Tetkik Seyahatından Dönen Sayın Genel Müfettişimiz Veba Hastalığı Hakkında Gazetemize İzahatta Bulundular”, *Diyarbakır*, 18 Nisan 1947.
- “Urfa Köylerinde Veba Salgını Önlendi”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1947.
- “Urfa’da Veba Vakaları”, *Cumhuriyet*, 28 Mart 1947.
- “Urfa’daki Veba Salgını Önlendi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1947.
- “Urfa’daki Veba Salgını Önlendi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1947.
- “Urfa’nın Bir Köyünde 6 Veba Vakası”, *Akşam*, 23 Mart 1947.
- “Urfa’nın Bir Köyünde Veba Salgını”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1947.
- “Vatandaş Veba Aşısına Dikkat”, *Urfa*, 29 Nisan 1947.
- “Veba Aşısı Devam Ediyor”, *Urfa*, 24 Haziran 1947.
- “Veba Çıkan Üç Köyde Müttemadi Temizlik Yapılıyor”, *Urfa*, 24 Haziran 1947.
- “Veba Hastalığı Münasebetiyle Hudutlarımızda Alınan Tedbirler”, *Urfa*, 2 Mayıs 1947.
- “Veba Hastalığı”, *Akgün*, 24-29 Mart 1947.
- “Veba Hastalığının Önüne Geçilmiştir”, *Akgün*, 26 Haziran 1937.
- “Veba İnnesi ve Halkın Şikâyeti”, *Akgün*, 16 Nisan 1947.
- “Veba Mücadelesi: Türkiye-Suriye Hududu Kısmen Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1947.
- “Veba”, *Milliyet*, 4 Teşrinievvel 1931.
- “Yurdun Sağlık Durumu”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1947.
- “Yurdun Sağlık Durumu”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1947.
- “Yurdun Sağlık Durumu”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1947.
- “Yurdun Sağlık Durumu”, *Urfa*, 23 Nisan 1947.
- “Yüksek Sıhhat Şûrası Dün Ankara’da Toplandı”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1947.
- Akyay, Necmettin, “Türkiye’de Veba Salgınları ve Veba Hakkında Eski Yayınlar”, *Mikrobiyoloji Bülteni*, C:8, S: 2, (Nisan 1974).
- Anadolu*, 10 Haziran 1937.
- Ataseven, Asaf, “Bir Hadîsin Düşündürdükleri, Vebâ Hastalığı ve Karantina”, *İslâm Medeniyeti*, Yıl: 1, S:4, 27 Kasım 1967.

Cumhuriyet, 10 Haziran 1937.

Cumhuriyet, 13 Temmuz 1935.

Erzin, Niyazi - Payzın, Sabahattin, “Akçakale Vebası”, *Türk İjiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, C:7, S:3, Ankara 1947.

Kardaş, Abdulaziz, “Cumhuriyet Dönemi’nde Veba Salgınları ve Alınan Önlemler (1923-1947)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C:7, S:4, Aralık 2020, s.(2054-2079)

Kardaş, Abdulaziz, *Tek Parti Döneminde Türkiye’yi Tehdit Eden Veba Salgınlarına Karşı Alınan Önlemler*, Editörler: Eren Akçiçek, Fevzi Çakmak vd. Gece Kitaplığı, Ankara 2021.

Maner, Razi, “Vebaya Dair”, *Ulus*, 12 Mayıs 1947.

Orak, Abdullah, “Urfa’da Sağlık Sorunları (1923-1950)”, Şehir ve İrfan, S: 5, Mayıs-Ağustos 2017.

Özsan, Kemal - Akyay, Necmettin, “1947 Veba Salgınının Epidemiyolojisi Üzerinde Bazı Araştırmalar”, *Türk İjiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, C:XIV, S:2, Ankara 1954.

Sanuş, Osman Zihni, “Veba ile Savaş”, *Ulus*, 17 Temmuz 1947.

Urfa, 24 Haziran 1947.

Urfa, 25 Mart 1947.

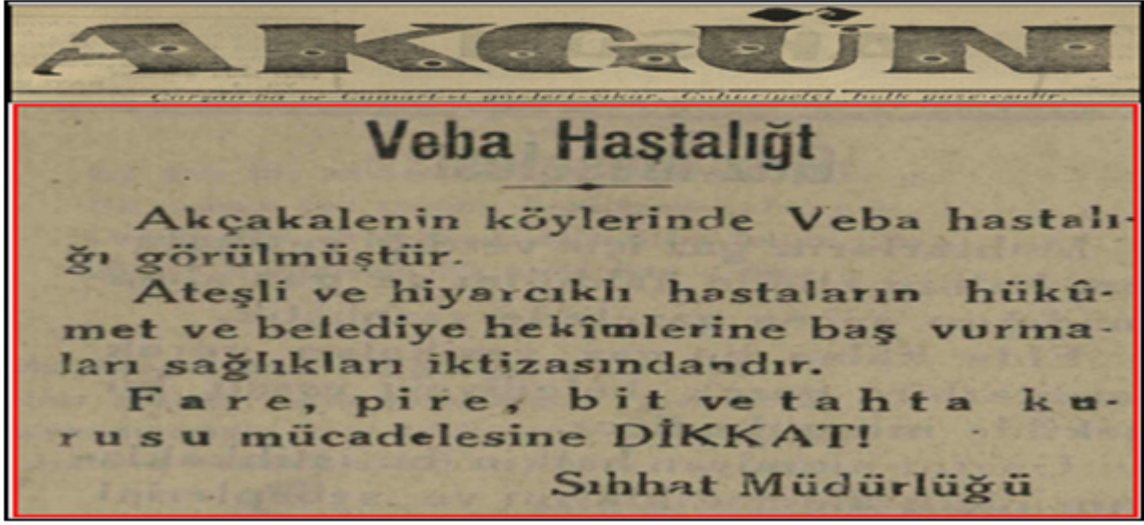
Ünver, A. Sühey, *Türkiye’de Veba (Taun) Tarihçesi Üzerine, Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı*, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1935.

Yıldırım, Nuran, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C:5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Yücebaş, Ferit, *Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Hiper Yayın, İstanbul 2019.

Yücebaş, Ferit, “Urfa’da Salgın Hastalıklarla Mücadele ve Alınan Önlemler (1923-1933)”, *Tarihçi*, S: 2, Ocak 2022, s. 1-17.

EKLER:

EK 1: Urfa'daki veba hastalığını haber veren yerel bir gazete ilanı (Akgün, 24-29 Mart 1947)

EK 2: Salgın bölgesinde yapılan çalışmaları haberleştiren yerel bir gazete (Urfa, 24 Haziran 1947)

EK 3: Veba salgını nedeniyle 11 Nisan Urfa Kurtuluş Bayramının kutlanamayacağını belirten Urfa Valisinin duyurusu (Urfa, 11 Nisan 1947)

EK 4: Veba hakkında yerel bir gazetede çıkan bir makale (Gaziantep, 11 Nisan 1947)

EK 5: Salgın hakkında açıklama yapan bir yerel gazete (Diyarbakır, 18 Nisan 1947)

EK 6: Veba Salgınının da ele alındığını gösteren ulusal bir gazete haberi (Ulus, 27 Mayıs 1947)

EK 7: Akçakale Veba Salgını ile mücadelede görev alan Dr. Kemal Özsan'ın çektiği tarihi bir fotoğraf (Dr. Kemal Özsan Arşivi)

EK 8: Akçakale'de veba hastalığına yakalanan bir hasta ve başında bekleyen yakını (Dr. Kemal Özsan Arşivi)

Extended Abstract

Throughout history and across various civilizations, the disease known as the Black Death or the plague caused mass fatalities among people worldwide. The plague persisted in Far Eastern countries since ancient times and, over time, spread to Anatolia, Mesopotamia, the Mediterranean Basin, and Europe via maritime and overland trade routes. One of the states affected by plague epidemics was the Ottoman Empire, which held sway over vast territories and was situated at the intersection of human migration and trade routes. The Ottoman Empire endeavored to take the necessary measures against the epidemic in accordance with the conditions of the time.

During the Republican era, measures were also taken against plague outbreaks spreading from countries such as Greece via the population exchange and Russia, Italy, Egypt, and Palestine through trade and transportation activities. Apart from these, the plague epidemic which had been active in Syria and Iran before spreading via migration in 1937 to the Syrian town of Ras al-Ain near the Turkish border did not take hold in Turkey, thanks to the necessary measures implemented by the Ministry of Health and Social Assistance along the border and within the country. However, plague outbreaks continued to occur sporadically in the region, and in March 1947, the first cases were observed in the villages of Harbetülgazel, Telseyf, and Telhalib located near the Syrian border in the Akçakale district of Urfa.

Following the detection of cases in Akçakale, relevant institutions led by the Ministry of Health and Social Assistance swiftly took action. Placing villages affected by the outbreak under quarantine, screening for the disease, vaccinating the public, treating patients, and combating the fleas and rats that serve as carriers were among the primary measures taken. Doctors, bacteriologists, health officers, and control teams have been sent to the region. In addition to mobile hospitals and laboratories, necessary supplies such as vaccines, serums, DDT, and rat poison were also delivered. The measures taken against the outbreak in Akçakale have not been limited solely to the villages where the disease was detected. In addition to stepping up inspections in Urfa and the surrounding area, emphasis has been placed on patient screening, vaccination, and efforts to combat rats and fleas in the southern provinces. As a result of the comprehensive measures taken and the efforts to combat it, the epidemic was brought under control in a short time.

The spread of the disease to surrounding settlements was also prevented, and no further cases of plague were seen in Türkiye. Following the detection of plague cases, while the relevant institutions carried out their respective duties, national newspapers of the era such as “Cumhuriyet”, “Ulus”, “Akşam”, and “Anadolu” published striking and cautionary reports regarding the epidemic. The “Akgün” and “Urfa” newspapers published in Urfa, where the outbreak began as well as the local newspapers “Diyarbakır” and “Gaziantep” published in neighboring provinces also attached great importance to the epidemic. In addition to reporting on the outbreak here, newspapers have consulted experts and informed their readers about the precautions the public needs to take against the epidemic. Newspapers also had to contend with negative propaganda spreading among the public against the plague vaccinations being administered in the region.